

#6_Японія

дослідження практик відновлення країн
після руйнації

**Друга світова війна
1939-1945 роки**

Землетрус 2011 року

збитки

25% свого національного
багатства

300 млрд доларів

Відновлення

близько **20 років** шляху
до економічного дива

реконструкція триває досі

Сучасна Японія

Японія є унітарною демократичною державою. Форма правління – конституційна монархія. Головою держави є імператор, який є символом країни й не має реальних владних повноважень. Традиційно для демократичної держави влада в Японії поділена на законодавчу, виконавчу і судову. Найвищим органом державної влади та єдиним законодавчим органом є двопалатний Парламент.

Японія член багатьох міжнародних організацій: ООН, Велика сімка, ОЕСР, СОТ.

Економіка країни є однією з найпотужніших. Станом на лютий 2022 року Японія займала третє місце у світі за величиною номінального ВВП [1]. Крім того, вона має високий індекс людського розвитку [2].

Японія є другим за величиною постачальником капіталу Світового банку і його важливим партнером в різних областях. Японія також є одним із найбільших донорів цільових фондів, які допомагають Світовому банку та його партнерам підтримувати досягнення результатів розвитку на глобальному, регіональному та державному рівнях [3].

Водночас слід відзначити, що Японія має найбільший державний борг у світі. Він становить 226,2% від ВВП країни [4].

1 Відновлення Японії після Другої світової війни

→ Втрати

Японія зазнала величезних людських втрат після масових повітряних бомбардувань та скидання атомних бомб на Хіросіму та Нагасакі. Економічні збитки були не менш катастрофічними.

Між 1935 і 1945 роками у відсотковому співвідношенні втрати активів Японії становили (більшість втрат припали на кінець війни) [5]:

Отже, загалом Японія втратила понад 25% свого національного багатства в результаті Другої світової війни. Крім того, близько 40% промислових підприємств та інфраструктури країни було зруйновано, а виробництво повернулося до рівня 15-річної давнини [6].

→ Заходи з відновлення

Цілком очікуваним є те, що після війни Японія зіштовхнулася з такими проблемами як: дефіцит продовольства, інфляція, безробіття. Необхідні були швидкі заходи для їх подолання.

Відновлення країни умовно можна розділити на 2 етап. Перший – це реформи здійснені союзними окупаційними військами. Другий – це вже самостійний розвиток країни, так зване «японське економічне диво» (приблизно 1950–1970 рр.).

Загалом досвід Японії є достатньо специфічним, адже після поразки у війні країною фактично до 1951 року управляли США. І саме рішення американських представників стали передумовою швидкого та високого економічного зростання. Серед ключових реформ, які були проведені окупаційною владою слід виділити наступні:

- у країні затвердили нову Конституцію, яка внесла важливі демократичні зміни й стала каталізатором економічних перетворень;
- демілітаризація та ліквідація військової промисловості. Нова Конституція декларувала, що Японія назавжди відмовляється від права використовувати будь-яку воєнну силу і покладається на США в питанні захисту від зовнішніх сил. Скорочення витрат на збройні сили та оборону, безперечно, стало однією з головних причин «японського економічного дива» [7];
- ліквідація дзайбацу. Дзайбацу – великі промислові конгломерати, які найчастіше користувалися привілейованим ставленням з боку уряду, користуючись низькими податками та отримуючі величезні кошти на розширення компанії. Концентрація промислового контролю сприяла продовженню напівфеодальних відносин між працівниками та менеджментом, стримувала

зростання заробітної плати, блокувала розвиток профспілок, перешкоджала створенню компаній незалежними підприємцями та заважала зростанню середнього класу в Японії. Ліквідація дзайбацу була здійснена шляхом руйнування холдингових компаній, які складали основу контролю за дзайбацу, та продажу їх акцій населенню [8]. Також, було прийнято ряд важливих антимонопольних законів. З розпадом дзайбацу конкуренція у всіх галузях промисловості стала жорсткою та ознаменувала початок швидкого повоєнного економічного зростання;

- земельна реформа. Вона передбачала передачу права власності на землю фермерам-орендарям, які обробляли землю. Реформа була необхідна для демократизації країни, оскільки до війни близько двох третин усіх японських фермерів орендували всю або частину землі, а земельна система характеризувалася багатьма факторами феодальної держави [9];
- демократизація праці. Головним досягненням цієї реформи було те, що вона дозволила японцям створювати профспілки. Швидке створення профспілок було частково викликане розпадом дзайбацу та поганими умовами праці з низькою заробітною платою в Японії, що, по суті, призвело до прийняття Закону про профспілки [10]. Завдяки закону відбулися значні позитивні зміни в заробітній платі та умовах праці.

Окрім структурних реформ в Японії також було проведено ряд важливих економічних перетворень.

У 1948 році в Японії був реалізований так званий «план Доджа». Він був спрямований на розв'язання проблеми інфляції та стабілізації економіки і передбачав наступні заходи:

- скасування всіх субсидій та підвищення плати за комунальні послуги;
- посилення оподаткування та скорочення витрат;
- супер збалансований бюджет – первинний баланс має бути нульовим, що означає, що весь бюджет має бути профіцитним [11].

Крім того, у 1950 році в Японії впровадили нову податкову реформу. Це була система з великою залежністю від прямих податків, особливо ПДФО та податку на прибуток, які стали ключовою особливістю японської податкової системи на довгий час. До 1989 року в Японії не було широкомасштабних непрямих податків, таких як ПДВ [12].

Слід відзначити, що на стрімкий післявоєнний розвиток економіки повпливали також додаткові фактори. Коли японська економіка почала скорочуватися, розпочалася Корейська війна (1950 – 1953 рр.). Вона суттєво вплинула на зростання економіки Японії. Адже американські війська використовували Японію як базу постачання та закуповували велику кількість військових та цивільних товарів [13].

Однією з причин швидкого економічного зростання стало приєднання Японії у 1952 році до МВФ та Світового банку. Довгострокові кредити з низькими відсотками допомогли прискорити розвиток енергетичних, промислових, транспортних та інших інфраструктурних систем [14].

Більшість експертів та науковців наголошують на тому, що післявоєнна японська економіка мала високотехнологічну направленість. Технологічна модернізація зробила великий внесок в економічний розвиток країни, оскільки вдосконалення технологій в одній галузі вплинуло на зростання багатьох інших галузей. Наприклад, сталеливарна промисловість Японії успішно покращила якість спеціальної сталі, яка використовувалася в автомобілях. У результаті технологічного прогресу в виробництві корпусів деталей, автомобільна промисловість також перетворилася в галузь, яка вперше змогла конкурувати на міжнародному ринку. Вдосконалення та модифікація технологій стимулювали галузі для розвитку ще більш продуктивних способів росту, і ця тенденція привела японську економіку до конкуренції на міжнародному ринку [15].

Декілька слів варто сказати про реформу освіти. Вона передбачала нову демократичну освітню систему за зразком американської структури 6-3-3-4: початкова, неповна середня, вища середня та

бакалаврська вища освіта. Вступ до середніх шкіл та університетів став залежати від складання висококонкурентних іспитів, які багато японських молодих людей досі називають «екзаменаційним пеклом» [16]. Найвищий рівень грамотності у світі та високі стандарти освіти були основними причинами успіху Японії у досягненні технологічного розвитку економіки [17].

2 Відновлення Японії після землетрусу 2011 року

У 2011 році Японію сколихнуло одне з найсильніших стихійних лих у світовій історії. Потужний землетрус та цунамі призвели не лише до величезних людських жертв, але і спричинили аварію на АЕС.

→ Втрати

У Японії ця подія призвела до повної руйнації понад 123 000 будинків та пошкодження ще майже мільйона [18].

Навесні 2011 року Світовий банк оцінював економічні втрати Японії від землетрусу та цунамі у 235 млрд дол. США, японський уряд озвучував цифру до 300 млрд дол. США [19].

→ Заходи з відновлення

За даними міністерства закордонних справ Японії, станом на вересень 2011 р. допомогу Японії запропонували 163 країни та регіони та 43 міжнародні організації [20].

В найкоротші строки після стихійного лиха японською владою були створені надзвичайні фонди для відбудови країни. У межах Рамкової програми з реконструкції, Японія станом на 2021 рік виділила близько 240 млрд дол. США на відновлення районів, що постраждали від землетрусу, цунамі та ядерної катастрофи. Було випущено спеціальні облігації на реконструкцію, щоб зібрати ці кошти у короткостроковій перспективі, а витрати планувалося покрити протягом двадцяти п'яти років коштом підвищення податку на прибуток та інших заходів [21].

Відновлення країни після землетрусу має специфічні особливості. Очікувано, що значна частина політичних рішень стосувалися забезпечення країни від наслідків можливих стихійних лих у майбутньому. Зокрема, було прийнято наступні рішення:

- центральний уряд прийняв рішення про політику захисту прибережних районів, таких як морські стіни та хвилеломи, які мають бути спроектовані таким чином, щоб забезпечити їхню працездатність при цунамі;
- у грудні 2011 року центральний уряд ухвалив «Закон про розвиток стійких до цунамі спільнот». Він призначений для розвитку стійких до цунамі спільнот на основі концепції множинного захисту, яка поєднує в собі розвиток інфраструктури та інші форми заходів, спрямованих на стримання цунамі найбільшого класу;
- місцеві органи влади розробили власні плани відновлення та реконструкції. Вони включали поєднання структурного запобігання/пом'якшення наслідків, міського планування та містили пропозиції щодо управління землекористуванням, переселенням, реконструкцією житла [22].

Як вже зазначалося, катастрофа також спричинила аварію на АЕС «Фукусіма-1». Відзначимо, що у цьому питанні українська сторона на основі досвіду з Чорнобильською АЕС ділилася своїми напрацюваннями з японськими колегами щодо того, як допомагати постраждалим від радіації, як захищати від неї персонал і як спрогнозувати зміни довкілля після аварії [23].

Значну увагу було також приділено оподаткуванню. Адже гостро стояло питання необхідності фінансів для відновлення країни. Серед іншого були реалізовані наступні кроки:

1. У липні 2011 року уряд Японії запровадив додатковий тимчасовий податок для покриття витрат на відновлення країни після землетрусу та цунамі. Податок запроваджувався терміном на п'ять років із можливим продовженням ще на п'ять років. Коштом додаткового податку влада розраховувала за перші п'ять років зібрати близько 128 млрд дол. США [24].
2. З погодження центрального уряду в районах, які зазнали значних руйнувань встановлювалися спеціальні податкові режими.
3. Звільнення від оподаткування на 5 років компаній які розміщують бізнес в районах, що зазнали руйнувань [25].

➔ Корисне для України

Отже, у цілому констатуємо, що досвід відновлення Японії після Другої світової війни не є релевантним для українських реалій. Структурні реформи, які були реалізовані одразу після закінчення війни (скорочення витрат на оборону, земельна реформа, реформа трудового законодавства) або не здійсненні для нашої держави через наявність поруч «держави-агресора», або вже реалізовані.

Єдиними можливими кроками, на які б варто було б звернути увагу, це ставка Японії на високотехнологічні процеси та реформування освіти. Очікується, що після завершення війни в Україну будуть вкла-датися значні фінансові ресурси, а отже є змога використовувати їх на технологічну модернізацію, тим більше частину об'єктів доведеться будувати з нуля. Додамо, що за рівнем технологій та інновацій Україна відстає від багатьох держав [26].

Також варто звернути увагу на післявоєнний досвід Японії у сфері оподаткування. Перш за все, мова йде про відсутність в країні непрямих податків протягом довгого часу. До речі, приблизно кілька місяців тому для боротьби з інфляцією польський уряд ухвалив рішення [27] щодо зниження ставки ПДВ на харчові продукти до 0%. Однак зниження ставки ПДВ на продукти в Україні є дискусивним питанням [28].

Крім того, слід розглянути практику введення особливих податкових режимів на українських територіях, що зазнали значних руйнувань. Це може повпливати на повернення у ці територіальні одиниці бізнесу.

Цей матеріал підготовлений в рамках комплексної роботи «Дослідження практик відновлення країн після руйнації».

Повний текст дослідження й методологія будуть доступні у розгорнутому матеріалі команди АЦ «Інститут аналітики та адвокації» згодом.

Детальніше про нас: iaa.org.ua

Якщо Ви маєте пропозиції або доповнення, які на Вашу думку, нам слід врахувати для покращення цього дослідження, напишіть нам на адресу: mail@iaa.org.ua або у соціальні мережі: [facebook.com/iaa.org.ua](https://www.facebook.com/iaa.org.ua).

Автор: Вячеслав Курило
Дизайн: Катерина Кисла, Олена Овсяник

Віримо у нашу перемогу!
Все буде Україна!

Цю публікацію було підготовлено за фінансової підтримки Європейського Союзу. Її вміст є виключною відповідальністю ГО «Інститут аналітики та адвокації» і не обов'язково відображає погляди Європейського Союзу.